

Jeziki in ljudstva Paragvaja

MARIJA URŠULA GERŠAK, JAKA REPIČ, HELENA DOBROVOLJC
IN MARTA KOCJAN BARLE

JEZIKI IN LJUDSTVA PARAGVAJA¹

Paragvaj je večjezična država z dvema glavnima jezikoma. Poleg španščine je najbolj razširjen in uradni državni jezik gvarani oz. gvaranščina (*guaraní*) iz jezikovne družine tupi oz. tupi-gvarani. Tupi-gvarani je med najbolj razširjenimi južnoameriškimi staroselskimi jezikovnimi skupinami (poleg jezikovnih skupin mapuče (*mapuche*) oziroma mapudungun (*mapudungún*), kečva (*quechua*) in ajmara (*aymara*)). Različice gvaranščine govori okoli deset milijonov ljudi v Paragvaju in sosednjih državah, predvsem v severovzhodni Argentini, jugozahodni Braziliji in

1 Urednika zbornika in avtorji tega prispevka se za tehtne pripombe, popravke, pomoč in dopolnila iskreno zahvaljujemo dr. Mojci Terčelj z Univerze na Primorskem in dr. Jasmini Markič s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

jugovzhodni Boliviji. Jezikovna skupina tupi-gvarani se v grobem deli na jezik tupi v vzhodni Braziliji ter jezik gvarani v Paragvaju in Argentini. Jezik gvarani v Paragvaju se imenuje tudi *avañe'ẽ* (gl. Markič, ta zbornik).

Jezikovna skupina tupi-gvarani ima tri velike veje: gvarani – predvsem v Paragvaju, severovzhodnem delu Argentine, jugozahodni Braziliji in jugovzhodni Boliviji; atlantski tupi (ali *tupí atlántico* – najbolj razširjena veja je bila tupinamba (*tupinambá*)) – ob celotni obali Brazilije vse od izliva Amazonke do severovzhodne obale Urugvaja, a je večina jezikov te podskupine izginila; in amazonski tupi – ob porečju Amazonke in njenih pritokov, kot so Madeira, Tapajós in Xingú (Lezama in Urrutia 1979: 85–6).

V Paragvaju, ki ima okoli 6,4 milijona prebivalcev, gvaranščino govori večina prebivalstva.² Gvaranščina ima močan vpliv tudi na paragvajsko različico španščine s prevzemanjem besed in nekaterih slovničnih značilnosti (gl. Markič, ta zbornik). Jezik gvarani je sicer pomemben tudi pri oblikovanju nacionalne identitete, zato presega zgolj staroselske govorce. Cervantesov inštitut (*Instituto Cervantes*) navaja, da je v Paragvaju skupaj 162.455 staroselcev (2024: 45), Nacionalni inštitut za statistiko Paragvaja pa navaja število 140.206 staroselcev, ki so pripadniki ene od 19 uveljavljenih staroselskih skupnosti (*Censo Indígena* 2022: 16–7), kar predstavlja okoli 2 % vsega prebivalstva. Med njimi se jih kar 54 % ali 73.607 opredeljuje za pripadnike jezikovne skupine gvarani (*Censo Indígena* 2022: 17–8; nekoliko starejše podatke gl. v Zanardini in Biedermann 2019). Tretji najbolj razširjeni jezik v Paragvaju in pomembna *lingua franca* pa je jopara, ki je mešanica gvaranščine in španščine (v gvaranščini beseda *jopara* sicer pomeni mešanje). Poleg teh so v Paragvaju zaradi močne migracije iz Nemčije v uporabi tudi »nizka« nemščina (*Plattdeutsch*), ki še posebej prevladuje med menonitskimi skupnostmi v Chacu, portugalsčina oz. mešanica portugalsčine in španščine (*brasiguayos*) na meji z Brazilijo (gl. Markič, ta zbornik) ter več staroselskih jezikov, med katerimi so nekateri zaradi majhnega števila govorcev celo ogroženi.

Staroselska ljudstva oz. etnične skupnosti priznava tudi paragvajska država, ki jim z ustavo (*Constitución de la República del Paraguay* 1992) v 5. poglavju, v členih 62 do 67, zagotavlja pravico do

2 Jasmina Markič (ta zbornik) navaja, da 77 % prebivalstva govori jezik gvarani. Razlikovati je treba med prebivalci, katerim je gvaranščina materni jezik, in tistimi, ki niso pripadniki ljudstva Gvarani in poznajo gvaranščino ali govorijo mešani jezik jopara. Tako po nekaterih ocenah gvaranščino govori celo več kot 90 % prebivalstva Paragvaja (*Paraguayan Guaraní, Ethnologue: Languages of the World*, vir: <https://web.archive.org/web/20170816063413/https://www.ethnologue.com/language/gug>, pregledano 12. december 2024).

ohranjanja in razvoja etnične identitete, socialne in politične organiziranosti ter kulturnih in religioznih prvin. Prav tako jim zagotavlja pravico do zemlje in življenja na njej, politično, socialno, kulturno in ekonomsko vključenost v državi ter pravico do izobraževanja z upoštevanjem kulturnih posebnosti, oprošča pa jih opravljanja vojaških in nekaterih drugih obveznosti (prim. Zanardini in Biedermann 2019: 15).

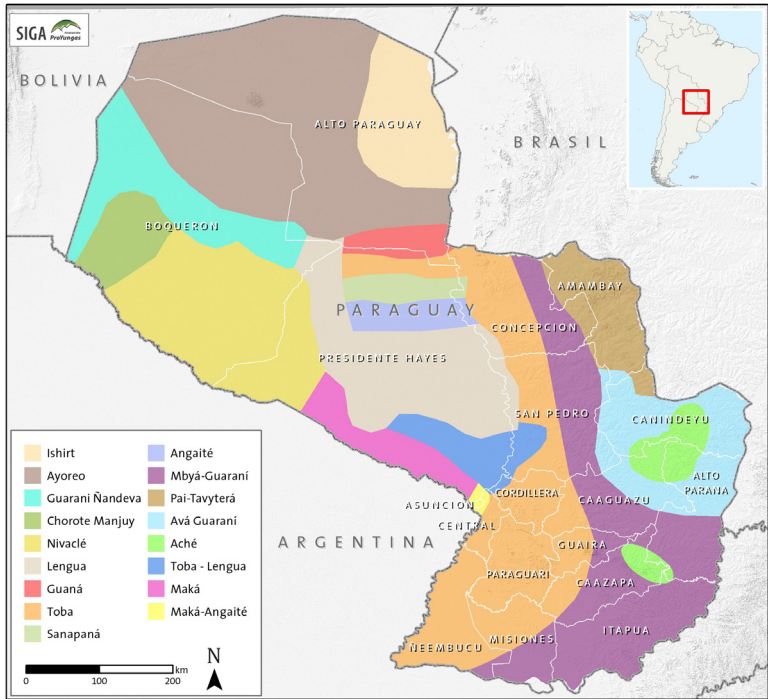
V Paragvaju je 19 staroselskih ljudstev, ki govorijo jezike petih glavnih jezikovnih družin: poleg najbolj razširjenega jezika gvarani obstajajo še druge jezikovne družine, tj. maskoj, gvajkuru, zamuko in matakó. Klasifikacije ljudstev in razmejitve med njimi niso nevtralne, ampak so del kolonialne in pokolonialne zgodovine, rezultat raziskav in upoštevanja različnih kriterijev ter značilnosti, predvsem samoopredeljevanja, jezika, naselitve, načina življenja ipd. Kot navajata Zanardini in Biedermann (2019: 23), uveljavljena delitev na 19 ljudstev izhaja iz antropoloških raziskav, med katerimi posebej izstopa tudi tista Branislave Sušnik in Miguela Chaseja Sardija (1995). To klasifikacijo upošteva tudi Nacionalni inštitut za statistiko Paragvaja (*Censo Indígena* 2022: 17–8). V tabeli 1 so imena jezikovnih družin in ljudstev s poslovenjenimi zapisi imen ljudstev in glavnimi različicami njihovih imen (povzeto po Zanardini in Biedermann 2019; *Censo Indígena* 2022). Zemljevid pa prikazuje poselitev etničnih jezikovnih skupin.

Tabela 1: Imena jezikovnih družin in imena ljudstev s poslovenjenimi zapisi³

Špansko ime jezikovne družine in ljudstva	Poslovenjeno ime jezikovne družine in ljudstva
<i>Familia guaraní/tupí-guaraní</i>	Jezikovna družina gvarani/tupi-gvarani
<i>aché</i>	Ače
<i>avá guaraní (avá-chiripá, avá katú eté)</i>	Ava Gvarani (Ava-Čiripa, Ava Katu Ete)
<i>guaraní occidental (guarayo, chiriguano)</i>	Gvarani (Gvarajo, Čirigvano), tudi Zahodni Gvarani
<i>guaraní ñandéva (tapieté)</i>	Gvarani-Njandeva (Tapiete)
<i>mbyá (mbyá guaraní)</i>	Mbaja (Mbaja-Gvarani)

3 Pravila za slovenjenje imen in iz njih izpeljanih izrazov v obeh tabelah sta pripravili dr. Helena Dobrovoljc z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša in Marta Kocjan Barle, obe tudi sodelavki Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU. Pravila sledijo prevzemalnim pravilom za španščino in portugalsščino, ki so bila leta 2022 objavljena na spletnem portalu Fran v sklopu novih pravopisnih pravil za javno razpravo pod naslovom Pravopis 8.0.

Špansko ime jezikovne družine in ljudstva	Poslovenjeno ime jezikovne družine in ljudstva
<i>paí tavyterá</i>	Paj Tavitera
<i>Familia matakó-mataguayo</i>	Jezikovna družina matakó matagvajo
<i>maká</i>	Maka
<i>manjuí (lumnanas, choroti)</i>	Manhuji (Lumnani, Čoroti)
<i>nivaclé (chulupi)</i>	Nivakle (Čulupi)
<i>Familia zamuco</i>	Jezikovna družina zamuko
<i>ayoreo (moro, ayoweo)</i>	Ajoreo (Moro, Ajoveo)
<i>tomárahó (ishir)</i>	Tomarao (Išir)
<i>ybytosó (ishir; chamacoco)</i>	Ibitoso, različica Ebitoso (Išir; Čamakoki)
<i>Familia lengua maskoy</i>	Jezikovna družina lengva maskoj
<i>angaité</i>	Angajte
<i>enlhet (lengua norte)</i>	Enlet (Severni Lengva)
<i>enxet sur (lengua sur)</i>	Enkset (Južni Lengva)
<i>guaná</i>	Gvana
<i>sanapaná</i>	Sanapana
<i>toba maskoy</i>	Toba Maskoj
<i>Familia guaicurú</i>	Jezikovna družina gvajkuru
<i>toba qom; qom; qom-lik</i>	Toba Kom; Kom, Kom-Lik
<i>Lengua yopará</i>	Jezik jopara (mešanica španščine in gvaranščine)

Zemljevid 3: Poselitev etničnih skupin oz. staroselskih ljudstev Paragvajca (vir: <https://d309zx38sewmgmu.cloudfront.net/2021/07/EtniasParaguay.jpg>, <https://visorgranchaco.org/mapa/grupos-eticos-de-paraguay/>, pregledano 6. 12. 2024).

IMENA LJUDSTEV IN NJIHOVA RABA V SLOVENŠČINI

Imena ljudstev so zapisana na različne načine, saj so jih zapisovali raziskovalci različnih narodnostih in različne osnovne pravopisne izobrazbe. Zapisali so jih bodisi v izvornih jezikih bodisi v španščini, gvaranščini, občasno celo v kakem drugem evropskem jeziku. Pri pisanju in prevajanju člankov v slovenščino so se zato pojavile zadrege pri iskanju enotnega pisnega sistema. Največ težav je bilo pri vprašanjih, povezanih z zapisovanjem imen različnih paragvajskih staroselskih ljudstev in jezikov, zlasti v pokrajini Chaco, kjer je veliko raziskovala Branislava Sušnik. Izbira ustrezne imenske različice je še dodatno zapletena, saj lahko za ljudstva in druge oblike skupnosti (npr. rodovne in vaške) soobstaja več imen, ki so jih v različnih obdobjih različno prilagajali slovenščini, pri katerih pa je treba kritično upoštevati tudi zgodovino uveljavitve in uporabe

določenega imena. Pri imenih ljudstev smo se srečevali z dvema temeljnima težavama:

- preverjanje identifikacijske ustreznosti imen in raziskava njihove zgodovine ter
- uveljavitev enotnega sistema za podomačitev oz. poslovenjenje zapisa.

Lastna ali kolonialna oz. od zunaj pripisana imena

Pri nekaterih ljudstvih zasledimo več različnih oblik imen, ki so lahko nastala na podlagi samopoimenovanja v jeziku staroselske skupnosti. Po izvoru so imena tudi rezultat poimenovanja v drugih jezikih, npr. jezikih sosednjih ljudstev ali jezikih kolonialistov, lahko pa so se oblikovala šele v pokolonialni dobi. Tako so se uveljavila in dolgo uporabljala nekatera imena, ki so nastala v času konkviste in kolonializacije, vendar so pogosto nepravilna, sporna ali celo žaljiva. Na primer:

- (1) Skupino Ače (Aše) so v preteklosti poimenovali tudi Gvajaki ali Ače-Gvajaki (šp. *aché-guayakí*). Beseda *gvajaki* izhaja iz gvaranske oznake Ačejev in označuje divjo podgano, lahko pa se prevaja tudi kot 'jedci miši' (gl. Rehnfeldt, ta zbornik). Oznaka Ače-Gvajaki pa je ostala uveljavljena in uradna oznaka še do danes (gl. *Censo Indígena* 2022). V besedilih Branislave Sušnik se pojavlja tudi zapis *Aše* (in zapisu sledi tudi izgovor). Ačejski so bili sicer pred naselitvijo v rezervatih od 1960 dalje nomadsko lovsko-nabiralniško ljudstvo, ki je živel v gozdovih Vzhodnega Paragvaja. Izsekavanje gozdov in poljedelstvo soje pa sta uničili tradicionalni habitat (Hill in Hurtado 1996). Zdaj večina živi v naseljih Arroyo Banderas, Chupa Pou, Kue Tuwy (provinca Canindeyú), Cerro Moroti (provinca Caaguazú), Ypetimi (prov. Caazapá) in Puerto Barra (prov. Alto Paraná) (prim. Zanardini in Biedermann 2019: 315–18).
- (2) Ime ljudstva jezikovne družine maskoj je Branislava Sušnik pogosto zapisala kot *lengua* (šp.) oz. *Lengva* (slo.), njegovi lastni staroselski imeni pa sta *enxet* in *enlhet* (pojavlja pa se še več različic zapisov, npr. *enclit*). Ljudstvi govorita dialekta jezika lengva maskoj, s tem da Enkseti naseljujejo južni Chaco, Enleti pa severni Chaco (gl. *Censo Indígena* 2022). Za ljudstvo *enxet* smo kot podomačeno ime uporabili *Enkset*,⁴ špansko besedo *lengua* pa smo

4 Črko x naj bi po pravilih slovenjenja v slovenščini izgovarjali kot [ks], pri tem sledimo navodilom slovarja *Diccionario panhispánico de dudas*. Več o izgovoru in razvoju španske črke x gl. <https://www.rae.es/dpd/x>, pregledano 26. 12. 2024.

podomačili v *Lengva*. Lengva je sicer poimenovanje od zunaj, beseda pa pomeni 'jezik', ker so pogosto uporabljali okraske za ustnice. Oznaka je ena od tistih, ki jo pojmujejo za nepravilno, saj temelji na zunanjem pripisovanju in so jo v današnji uporabi zamenjale lastne oznake. Tudi druga kolonialna poimenovanja pogosto izhajajo iz nekaterih zunanjih značilnosti, ki so jih prepoznali kot znamenja pripadnosti, npr. Frentoni (*frentones*, v prevodu Čelasti, za ljudstvo, ki si je na čelu striglo lase) in Orehoni (*orejones*, v prevodu Uhati, za ljudstvo, ki je nosilo ušesne okraske (gl. Bossert in Villar, ta zbornik)). Dvojno poimenovanje se pojavlja tudi pri ljudstvu Išir (zapisano tudi kot *išir*, *ishir*), ki je staroselsko lastno ime, uporabljali pa so tudi zapis Čamakoki (šp. *chamacocos*) – tako je pogosto zapisovala tudi Branislava Sušnik (gl. Sušnik 1959, 1969).

- (3) Pravilno lastno ime Čamakokov je Išir. Besedo *išir* uporabljajo v pomenu 'oseba', najdemo pa različne oblike zapisov. Čamakoki spadajo pod jezikovno družino zamuko, delijo pa se na dve skupini. Prva skupina je Ibitoso (ali Ebitoso), ki je tradicionalno živela ob reki Paragvaj in je tako hitreje prišla v stik s krščanstvom in kolonializmom. Druga skupina so Tomaraji, ki so tradicionalno živeli v gozdovih (gl. Zanardini in Biedermann 2019: 57–60).

Pričujoči zbornik prvenstveno ni namenjen obravnavi staroselskih ljudstev v Paragvaju, ampak pregledu dela in raziskav Branislave Sušnik in deloma njenih sodobnikov. Zato sva se urednika odločila, da s sodobne perspektive neustreznih poimenovanj in oznak, kot so *primitivci*, *Indijanci* ipd., ne spreminjava – če bi jih, bi s tem spreminjala izvorna besedila Branislave Sušnik in takratno strokovno izražje. Oba izraza sta sicer zelo problematična zaradi vrednostne oznake, ki izhaja iz zgodovine kolonialnih in pokolonialnih odnosov s staroselskimi ljudstvi. Izvorno rabo ohranjamo le na mestih, na katerih se sklicujemo na izvirne zapise Branislave Sušnik in njenih sodobnikov v njihovih znanstvenih delih, pismih in poročilih. Besedo *indios* v takih primerih prevajamo kot Indijanci, besedi *aborígenes* in *indígenas* pa kot staroselci, s čemer uveljavljamo tudi v sodobnem času uveljavljeno terminologijo.

S to daljšo obrazložitvijo bi torej radi spodbudili tudi kritični premislek o uporabi problematičnih ali žaljivih poimenovanj v zgodovini antropologije (na to eksplicitno opozarjajo tudi nekateri prispevki, npr. Bossert in Villar, ta zbornik).

Pri slovenjenju, torej zapisu, ki bo slovensko govorečemu olajšal rabo imen v besedilu, sledimo pravopisnim določilom za slovenščino, in sicer *Slovenskemu pravopisu* 2001, ki v členu 1118 sploh določa, da so ta imena »podvržena« temu procesu (v nasprotju npr. z imeni mest). Torej, da podomačujemo »imena plemen in imena ljudstev (*Indijanci* in *Eskimi* ipd.) ter poimenovanja pojmov in predmetov iz njihove kulture in civilizacije«⁵. Tem pravilom sledi tudi predlog novih pravil, ki ga od leta 2019 objavljajo na portalu Fran z namenom javne razprave, *Pravopis 8.0 – Pravila novega slovenskega pravopisa za javno razpravo* (<https://pravopis8.fran.si/cms/ccws/4>):

V podomačeni obliki uporabljamo prebivalska imena, in sicer [...] imena pripadnikov narodov, delov narodov ali narodnosti, ljudstev in staroselcev: *Apač – Apačinja, Hutujec – Hutujka, Kmer – Kmerka, Očipvejec – Očipvejka, Tuareg – Tuareginja*.

Danes praviloma uporabljamo staroselska lastna imena, a prispevki v zborniku, ki obravnavajo dela Branislave Sušnik, navajajo oblike imen, kot jih je uporabljala ona oz. kakršna so bila takrat uveljavljena v antropoloških raziskavah Paragvaja. Obenem smo povsod, razen pri neposrednih citatih iz njenih slovenskih besedil, uporabili poslovenjene oblike zapisov. Vsi zapisi ne predstavljajo pravih, avtohtonih ali uveljavljenih imen ljudstev oz. etničnih oznak. Branislava Sušnik in drugi raziskovalci so jih lahko uporabljali kot lastna imena, a so dejansko lahko tudi imena vaških skupnosti, rodov in drugih oblik skupnosti. Tudi vse te zapise smo navedli v podomačeni obliki. Imen krajev in regij pa nismo podomačevali (npr. *Chaco* in ne *Čako*), saj to počnemo le izjemoma, tj. pri že uveljavljenih podomačenih oblikah.

Pri zapisu imen staroselskih ljudstev, skupin, rodov, jezikovnih družin in jezikov smo se ravnali po pravopisnih pravilih in zgledih, ki so bila v *Slovenski pravopis* 2001 že vključena ali so se pojavila v Jezikovni svetovalnici Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (gl. Dobrovoljc 2021).

Jezikovne družine in jeziki so pisani z malo začetnico, imena staroselskih ljudstev, skupin in rodov pa z veliko začetnico in se v tem razlikujejo od španskih zapisov z malo začetnico.

Ločevalno znamenje na črkah za samoglasnike, ki je v španščini hkrati naglasno znamenje, je opuščeno, naglas v izgovoru pa umaknjen z zadnjega zloga.

5 Tudi oznaka *Eskimi* je eksonim in je slabšalni izraz za Inuite in Jupike.

Zapis je usklajen s slovenskim izgovorom, npr. *Choroti* je *Čoroti*; *Guaná* [gʷaná] in *Aché* [ačé] sta *Gvana* [gvána] (po zgledu eksonima *Gvatemala* [gvatemála]) in *Ače* [áče] (po zgledu eksonima *Parana* [parána] iz šp. *Paraná* [paraná]). Umik naglasa z zadnjega zloga je v imenih na končni *-á* nujen, če želimo ime sklanjati po ženski sklanjatvi, kar je pri podomačenih zemljepisnih imenih na končni *-a* uveljavljeno (npr. *Panama*, *Bogota*, *Parana*, *Chicen-Itza*). V imenih s končnima *-é* in *-í* za staroselska ljudstva to ne bi bilo nujno, a ker naglasnih znamenj v slovenščini na pisno podomačenih oblikah ne pišemo, se z opustitvijo ostrivca in umikom naglasa približamo pričakovanemu slovenskemu izgovoru in rabi v besedilih.

Terminološka neuskklajenost glede tega, ali imena označujejo staroselska ljudstva, etnične ali druge skupine, je onemogočala, da bi v pravilih podali enoten sistem, iz katerega izhajajo nato pregibne oblike glede na njihovo priporočljivo vedenje v slovenskih besedilih. V tabeli 2 je najprej navedena osnovna podomačena oblika, za katero je priporočljivo, da se v besedilih uporablja skupaj z ustreznim občnim poimenovanjem, ki ga sklanjamo, npr. (*staroselsko*) *ljudstvo Ače*, v roditeljski (*staroselskega*) *ljudstva Ače*; katero občno poimenovanje bo uporabljeno, se odloča strokovnjak oz. pisec besedila. Za podpičjem je navedena množinska oblika, s kakršno navadno v slovenščini poimenujemo ljudstva, narode, prebivalce ipd., npr. *Ačeji* |staroselsko ljudstvo|, v ednini *Ačejec* |priznanec staroselskega ljudstva| (po zgledu *Italijani* in *Italijan*, *Azteki* in *Aztek* tudi *ljudstvo Kečua*, *Kečuanici*/*Kečujci*).

Množinske oblike za imena ljudstev so tvorjena takole:

- Če se osnovna oblika končuje na soglasnik (*Kom*), potem dodamo končnico *-i* (*ljudstvo Kom*; *Komi*).
- Pri imenih s končnima *-a* in *-o* (*Toba*, *Zamuko*), ki sta končnici, ti dve zamenjamo z množinsko *-i* (*ljudstvo Toba*; *Tobi* – *ljudstvo Zamuko*; *Zamuki* – *ljudstvo Čamakoko*; *Čamakoki*). Če je pred *-a* ali *-o* še kak samoglasnik, potem pred množinsko obrazilo *-ci* (edninska oblika je *-ec*) vrinemo pripono *an* ali pa zvočnik *j* (alomorfi), s čimer olajšamo izgovor samoglasniškega sklopa, npr. pri *-ua* je končaj množinske oblike *-anci* ali redkeje tudi *-jci* (*ljudstvo Kečua*; *Kečuanici*/*Kečujci*); pri *-gua* pa *-gvanci* ali *-gvajci* (*ljudstvo Lengva*; *Lengvanci*/*Lengvajci*). Pri končaju *-eo* je končaj *-ejci* (*ljudstvo Ajoreo*; *Ajorejci*), pri *-io* je *-ijci* (*ljudstvo Gvarani-Kario*; *Gvarani-Karijci*), pri *-ao* pa je končaj *-anci* ali *-ajci* (*ljudstvo Tomárao*; *Tomaranci*/*Tomarajci*).
- Če se osnovna oblika končuje na *-e*, *-i* ali *-u*, potem pred množinsko obrazilo *-ci* (edninska oblika je *-ec*) vrinemo zvočnik *j* (*ljudstvo Ače*; *Ačeji* – *ljudstvo Mokovi*; *Mokovijci* – *ljudstvo Gvajkuru*; *Gvajkurijci*).

Za imena, ki so v španščini zapisana v množinski obliki, ob podomačitvi odstranimo množinsko končnico: na primer iz *los mocovíes* dobimo ime *ljudstvo Mokovi*, pripadniki pa so *Mokovijci*. Tudi iz imena *Guaraní* (v španščini tudi *los guaraníes*) tvorimo ime ljudstva *Gvarani*, iz imena izpeljemo pripadnike z obrazilom *-ec* oz. v množini *-ci*: *Gvaranijci*. *Gvaranijci* so sicer največje staroselsko ljudstvo na tem delu Južne Amerike. Originalno so si rekli *Ava* (*Abá*); beseda *abá* označuje človeka oz. ljudi. Z imenom *Gvarani* so jezuiti poimenovali tiste, ki so sprejeli krščanstvo. Jezuiti so imeli na širšem območju regije, kjer se stikajo današnje Argentina, Paragvaj in Brazilija, izjemen vpliv vse od prvega misijona San Ignacio Guazú leta 1609 do njihovega izгона leta 1767 in so v dobršni meri vplivali na spremembe v načinu življenja staroselcev.

Slovenske ustreznice španskim imenom

Avtorji in avtorice zbornika, odvisno od konteksta, občasno uporabljajo različna imena za staroselske skupnosti, ko obravnavajo dela Branislave Sušnik, ki je prav tako uporabljala različna imena. Zato je v nadaljevanju predstavljeno pojasnilo glede imen jezikov ljudstev, skupnosti ali rodov s preglednico njihovih podomačenih različic.

Tabela 2: Staroselska ali kolonialna imena ljudstev oz. etničnih in drugih skupin ter poslovenjena imena, kot se pojavljajo v prispevkih tega zbornika. Slednja so navadno rabljena ob občnoimenskem jedru (npr. ljudstvo Abipon), za podpičjem sledi množinska oblika.

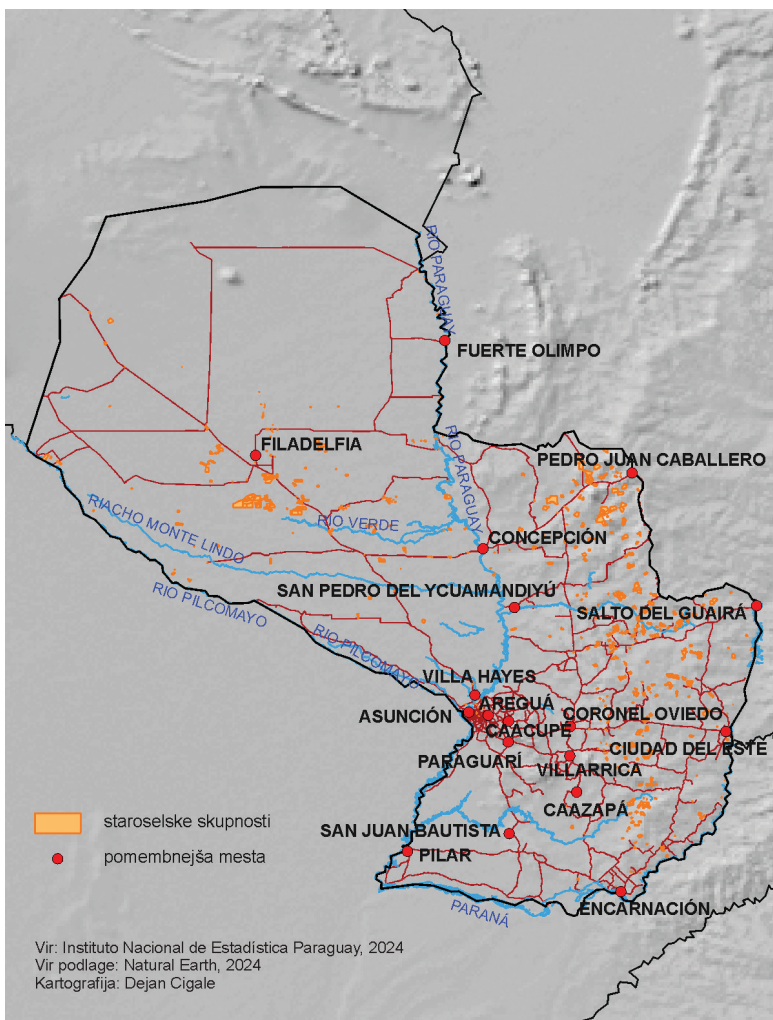
Zapisi v španščini: ljudstvo, skupina, rod ...	Poslovenjeno ime
abipón	Abipon; Abiponi
aché	Ače (tudi Aše); Ačejci (tudi Ašejci)
aché (tudi guayakí)	Ače (tudi Gvajaki); Ačejci (tudi Gvajakijci)
aché-katu	Ače-Katu; Ače-Katujci
agace	Agase; Agasejci
angaité (sebe imenujejo enenhlet)	Angajte; Angajtejci
ava-guaraní; tudi chiripá, chiripá-guaraní	Ava-Gvarani; Ava-Gvaranijci
ayoreo; tudi ayoveo in moro	Ajoreo (tudi Ajoveo, Moro); Ajovejci (tudi Ajorejci, Mori)
aymara	Ajmara; Ajmari
caduveo	Kaduveo; Kaduvejci
chácobo	Čakobo; Čakobi

Zapisi v španščini: ljudstvo, skupina, rod ...	Poslovenjeno ime
chamacoco	Čamakoko; Čamakoki
chaná	Čana; Čani
chané	Čane; Čanejci
charrúa	Čarua; Čaruanci ali Čarujci
chiquitano	Čikitano; Čikitani
chiriguano	Čirigvano; Čirigvani
chiripá	Čiripa; Čiripajci
chiripá-guaraní (tudi avá-guaraní; ñandéva)	Čiripa-Gvarani; Čiripa-Gvaranijci
chorotí	Čoroti; Čorotijci
emok-toba	Emok-Toba; Emok-Tobi
ebitoso (tudi ybitoso) (ishir)	Ebitoso (tudi Ibitoso) (Išir); Ebitosi (tudi Ibitosi) (Iširji)
enlhet (tudi enthlit)	Enlet (tudi Entlit); Enleti (tudi Ensliti ali Entliti)
enlhet-enenhlet	Enlet-Enenlet; Enlet-Enenleti
enxet	Enkset; Enkseti
guaná	Gvana; Gvani
guaná-mbayá	Gvana-Mbaja (tudi Mbja); Gvana-Mbaji (tudi Mbajaji)
guaraní	Gvarani; Gvaranijci
guarani-ñandeva	Gvarani-Njandeva; Gvarani-Njandevi
guaraní-karió	Gvarani-Kario; Gvarani-Karijci
guarañoca	Gvaranjoka; Gvaranjoki
guarayo	Gvarajo; Gvaraji
guayakí (žaljiv izraz za ljudstvo Ače)	Gvajaki; Gvajakijci
guayaná	Gvajana; Gvajani
guaycuru (tudi guaicurú)	Gvajkuru; Gvajakurujci
isír, ishir	Išir; Iširji
jê	He; Hejci
lengua	Lengva; Lengvanci ali Lengvajci
lule	Lule; Lulejci
maká	Maka; Maki
maskoy/toba maskoy	Maskoj; Maskoji
mataco (tudi wichís)	Matako; Mataki

Zapisi v španščini: ljudstvo, skupina, rod ...	Poslovenjeno ime
mataco-mataguayo	Matako-Matagvajo; Matako-Matagvaji
mataguayo	Matagvajo; Matagvaji
mbayá caduveo (tudi mbyá)	Mbaja Kaduveo (tudi Mbja); Mbaji Kadujejci (tudi Mbjaji)
mbayá cavideo	Mbaja Kavideo; Mbaji Kavidejci
mocoví	Mokovi; Mokovijci
mojo-arawak	Moho-Aravak; Moho-Aravaki
mojo	Moho; Mohi
moro (tudi ayoreo)	Moro; Mori (tudi Ajoreo; Ajorejci)
nivaclé; prej chulupi	Nivakle (prej Čulupi); Nivaklejci (Čulupijci)
Pa'í Tavyterá (zapis v šp. paí tavyterá)	Pai tavitera; Pai taviteri
pañ	Panj; Panji
payaguá	Pajagva; Pajagvanci ali Pajagvajci
pilagá	Pilaga; Pilagi
quechua	Kečua; Kečuanci ali Kečujci
qom-lik (tudi quom)	Kom-Lik (tudi Kvom); Kom-Liki (tudi Kvomi)
sanapaná	Sanapana; Sanapani
tapieté	Tapiete; Tapietejci
timbú	Timbu; Timbujci
toba	Toba; Tobi
toba-maskoy	Toba-Maskoj; Toba-Maskoji
toba qom	Toba Kom; Toba Komi
tomaráho/tomaráho//tomarxa/ tumarha (zapis se pojavi v različnih oblikah)	Tomarao; Tomaranci ali Tomarajci
tonocoté	Tonokote; Tonokoteji
tupí-guaraní	Tupi-Gvarani; Tupi-Gvaranijci
vilela	Vilela; Vileli
xsoršio/xorio	Soršio/Sorio; Soršijci/Sorijci
zamuco	Zamuko; Zamuki

Med zgornjimi oblikami, ki so zapisane v skladu s predlaganim podomačevalnim sistemom, so tudi različne druge različice zapisov, ki jih najdemo v antropološki literaturi o Paragvaju, nekatere pa tudi v delih Branislave Sušnik. Zajeli smo vsa tista lastna imena, ki se pojavijo

v tem zborniku. Na tak način sva urednika želela vsaj v določeni meri poenotiti zapisovanje imen staroselskih ljudstev, skupin in rodov, čeprav se zavedava, da je na tem področju še veliko nejasnosti in priložnosti za delo.

Zemljevid 4: Porazdelitev staroselskih skupnosti in pomembnejših mest. Avtor zemljevida je Dejan Cigale, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, 2024.

LITERATURA IN VIRI

- Censo Indígena 2022 Censo Indígena: Resultados preliminares.* Asunción: Instituto Nacional de Estadística Paraguay. Vir: https://www.ine.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/documento/233/censo_indigena2022.pdf, pregledano 2. 11. 2024.
- Constitución de la República del Paraguay 1992 *Constitución de la República del Paraguay. Asunción.* Vir: https://www.bacn.gov.py/archivos/9580/CONSTITUCION_ORIGINAL_FIRMADA.pdf, pregledano 12. 12. 2024.
- Dobrovoljc, Helena 2021 'Imena staroselskih ljudstev – kako jih podomačimo. Jezikovna svetovalnica.' Vir: <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/5496/imena-staroselskih-ljudstev-kako-jih-podomačimo>, pregledano 23. 12. 2024.
- Hill, Kim in Magdalena Hurtado 1996 *Ache Life History: The Ecology and Demography of a Foraging People.* New York: Routledge.
- Instituto Cervantes 2024 *El español en el mundo: Anuario del Instituto Cervantes 2024.* https://cvc.cervantes.es/lengua/anuario/anuario_24/el_espanol_en_el_mundo_anuario_instituto_cervantes_2024.pdf, pregledano 16. 12. 2024.
- Lezama in Urrutia, Yosu de 1979 *Apuntes de Lingüística Aborigen.* Bogotá: Universidad Santo Tomás.
- Pravopis 8.0* 'Pravila novega slovenskega pravopisa za javno razpravo.' Vir: <https://pravopis8.fran.si/>, pregledano 23. 12. 2024.
- Slovenski pravopis* 2001 Jože Toporišič idr. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- Sušnik, Branka 1959 'Totemizem in šamanizem pri Čamakokih.' V: *Zgodovinski zbornik.* Marjan Marolt, ur. Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija. Str. 198–209.
- Sušnik, Branislava 1969 *Chamacoco I: Cambio cultural.* Asunción: Museo Etnográfico Andrés Barbero.
- Sušnik, Branislava in Miguel Chase Sardi 1995 *Los Indios del Paraguay.* Madrid: Mapfre.
- Zanardini, José in Walter Biedermann 2019 *Los indígenas del Paraguay.* 3a edición revisada. Asunción: Servilibro.

POVZETEK

Paragvaj je jezikovno in etnično kompleksna država z večjim številom staroselskih ljudstev in priseljskih skupnosti. Glavna in najbolj razširjena jezika sta španščina in staroselski jezik gvarani. V Paragvaju živi devetnajst staroselskih ljudstev, ki govorijo jezike petih glavnih jezikovnih družin: poleg gvaranščine še jezikovne družine maskoj, gvajkuru, zamuko in matak. Poglavje izpostavlja temeljni težavi, s katerima se srečamo pri zapisu imen staroselskih jezikov in ljudstev v antropoloških besedilih in njihovem zapisu v slovenščini: ustreznost imen glede na izvor poimenovanj in način podomačitve oziroma poslovenjenja zapisa imen. Besedilo predstavi klasifikacije staroselskih jezikovnih skupin in ljudstev ter pojasni pravila za slovenjenje lastnih imen. S tem opozarja na pogosto neproblematiziran odnos do imen ljudstev in jezikov v antropoloških besedilih ter spodbuja kritični razmislek o imenih in njihovem podomačevanju.

Ključne besede: staroselski jeziki in ljudstva, Paragvaj, izvor poimenovanj, podomačevanje imen, kritični razmislek

ABSTRACT: THE LANGUAGES AND PEOPLES OF PARAGUAY

Paraguay is a linguistically and ethnically diverse country with a large number of indigenous peoples and immigrant communities. The main and most widely spoken languages are Spanish and the indigenous Guaraní. There are nineteen indigenous peoples in Paraguay, who speak the languages of the five main language families: Guaraní, Maskoy, Guaycuru, Zamuco, and Mataco. We encounter two problems when recording the names of indigenous languages and peoples in anthropological texts and in the Slovenian language: the appropriateness of the names in relation to their origin and the method of adapting the names to the Slovenian language. The text presents the classifications of indigenous language groups and peoples, and explains the rules for Slovenianizing proper nouns. In this way, it draws attention to the often unquestioned attitude towards the names of peoples and languages in anthropological texts, encouraging critical reflection on how we approach names and how we adapt them.

Keywords: indigenous languages and peoples, Paraguay origin and adaptation of names, critical reflection

RESUMEN: LENGUAS Y PUEBLOS DEL PARAGUAY

Desde el punto de vista lingüístico y étnico el Paraguay es un país complejo, con un gran número de pueblos indígenas y comunidades de inmigrantes. Las lenguas principales y más habladas son el español y el guaraní. En el Paraguay viven diecinueve pueblos indígenas que hablan lenguas de cinco principales familias lingüísticas: el guaraní y las familias lingüísticas maskoy, guaicurú, zamuco y mataco. En este artículo se destacan dos problemas fundamentales al escribir los nombres de las lenguas y de los pueblos indígenas en esloveno: el origen de los mismos y la forma en que los nombres se escriben en esloveno. El texto presenta las clasificaciones de los grupos lingüísticos y pueblos indígenas y su transcripción en esloveno basada en las reglas ortográficas de dicha lengua. De este modo, llama la atención sobre la actitud, a menudo poco problematizada, hacia los nombres de pueblos y lenguas en los textos antropológicos y fomenta la reflexión crítica sobre los nombres y su domesticación.

Palabras clave: lenguas y pueblos indígenas, Paraguay, origen y domesticación de los nombres, reflexión crítica

O AVTORJIH

Marija Uršula Geršak je lektorica za španski jezik na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Njena področja zanimanja in raziskovanja so predvsem latinskoameriški roman, zlasti diktatorialni roman, obdobje diktatur v Južni Ameriki, obdobje španske tranzicije po smrti generala Franca in obdobje hladne vojne v Latinski Ameriki in Vzhodni Evropi. Ukvarja se tudi s prevajanjem in tolmačenjem, zadnja leta predvsem z etično razsežnostjo teh poklicev.

Elektronski naslov: ursa.gersak@ff.uni-lj.si

Dr. Jaka Repič je izredni profesor za socialno in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo predava metodološke predmete ter predmete, ki zadevajo urbano antropologijo, antropologijo nasilja, migracije ter etnologijo Avstralije in Oceanije. Raziskovalno se ukvarja s transnacionalnimi migracijami, slovensko diasporo v Argentini, antropologijo umetnosti, od nedavnega pa tudi z vprašanjem množičnih grobišč. Izdal je dve samostojni monografiji (»Po sledovih korenin«: Transnacionalne migracije med Argentino in Evropo, Urbanizacija in vzpostavljanje etničnih skupnosti v Port Moresbyju, Papua Nova Gvineja), redno objavlja v znanstvenih revijah, uredil pa je tudi več zbornikov (npr. *Moving Places: Relations, Return and Belonging*, Berghahn books, 2016).

Elektronski naslov: jaka.replic@ff.uni-lj.si

Izr. prof. dr. Helena Dobrovoljc je znanstvena svetnica na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU. Je vodja Oddelka za pravopis in skupine za pripravo novega Pravopisa 8.0 ter moderatorica Jezikovne svetovalnice. Raziskovalno se ukvarja s pravopisom in sodobnim knjižnim jezikom, razvojem teorije norme in kodifikacije ter normativnimi vidiki v leksikografiji. Je urednica knjižne zbirke Lingua Slovenica – Fontes ter sourednica Pravopisa 8.0, rastočega pravopisnega slovarja ePravopis in Pravopisnih kategorij na portalu Fran. Je predavateljica na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici in na Podiplomski šoli ZRC.
Elektronski naslov: helena.dobrovoljc@zrc-sazu.si

Marta Kocjan Barle, prof. slov. in angl., je zunanja sodelavka Oddelka za pravopis na ZRC SAZU in članica Pravopisne komisije, ki pripravlja novi Pravopis 8.0. Strokovno se ukvarja s pravopisom in sodobnim knjižnim jezikom. Objavila je več člankov v strokovnih revijah, znanstvenih monografijah in publikacijah. Zaposlena je bila kot fonetičarka na Radiu Ljubljana, lektorica v DZS in urednica leksikografskih izdaj v založbi Mladinska knjiga in Modrijan ter je avtorica Abecede pravopisa in soavtorica učbenikov za slovenščino ter geselskih člankov v Slovenskem velikem leksikonu I–III.
Elektronski naslov: marta.barle@gmail.com